

ASSYR SZÓK HASONLÍTÁSA.

A „Journal Asiatique“ 6-ik folyambeli VI. kötetének 133—179 lapjain található assyr szótár olvasása közben készült egyes kijegyzéseimet itt azok számára közlöm, a kiket sémi tanulmányok érdekelnek; közlöm különösen a héber nyelvvel foglalkozók számára, kiknek e jegyzetek tanuságosak lehetnek.

Oppert és Ménant a „Journal Asiatique“ említett kötetében a khorsabadi palota terjedelmes felírásában előforduló szók gyűjteményét adják. Minél több ily egyes szógyűjtemény lát napvilágot, annál közelebb van azon idő, melyben az assyr nyelv szótára megírható lesz.

A sémi nyelvek szótár-irodalmára, a mennyiben ez a közhasználatnak nyitva áll, egy tekintetet vetve, észreveszszük a teljességtől való tetemes hátramaradást. A bibliai héber nyelv szótára szerencsés-kivételt képez. Gesenius érdemeit e helyen említetlenül nem hagyhatjuk.

A Targumim-ok szótárának megírásához dr. Levy fogott, de e szótárnak még csak két első füzete jelent meg ¹⁾. Egy másik dr. Levy (M. A.) phoeniciai szótárt adott ki, melynek előszavában írja, hogy szótárának csupán kilenced része foglaltatik Gesenius phoeniciai vocabulariumában ²⁾. Azonban ezen így meg bővített szótár még sokfelől gyarapítható. Bernstein syr szótárának kiadását csak megkezdhetette. Lane arab szótára sem kész. Az eddig használt syr, arab szótárok hiányosságáról Lane és Bernstein meggyőző tanu-

¹⁾ Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim und einen grossen Theil des rabb. Schriftthums. Erste Lieferung, Zweite Lieferung. Leipzig, 1866.

²⁾ Phoenizisches Wörterbuch. Breslau, 1861.

ságot tesznek. Ezen, a phoeniciainak kivételével, századok óta irodalmilag ismert sémi nyelvek szótáraiban ily hiányosságot fedezvén fel, nem lehet csudálnunk, hogy az assyr nyelvnek még csak egy kis szógyűjteménye van meg. Azonban már ebből is meríthet a szóhasonlítás a többi sémi nyelvekbeli szók eredeti értelmének földerítésére sok érdekes adatot.

Az assyr hangtanra nézve fontos tudni, hogy mássalhangzóinak számában és értékében a héber és árámi nyelvekkel egyezik meg; hangtani törvényeiben azonban az arab és héber nyelv képét viseli s az árámi nyelvektől eltér. Az assyr nyelv a héber sziszegő betűket (sibilantes) megtartja, s nem változtatja el „mutae consonantes“-ekre. Az eddigelé ismert assyr szókincs legnagyobb része közös a többi sémi nyelvvel. Némely szóban a sémi nyelvek éjszaki, más szóban a sémi nyelvek déli ágával egyezik meg, egy harmadik része meg kizárólag assyr. A particulák rovata alatt is több csupán csak az assyr nyelvben előfordulókra találunk. Értelmök meghatározása tetemes nehézséggel jár. Ilyenek אָן, mely a ritkán előforduló ל helyett áll; אָן (= ban, ben).

A hasonlítható assyr szók közül legelőször is az אמר szót említem, melynek értelme az assyrban: látni; *imur* = lát. A héber אָמר tudvalévőleg = mondani (dixit) ¹⁾, továbbá = gondolni, parancsolni. A syr 'emar = dixit, locutus est; studuit, laboravit ²⁾. Az arab امر = parancsolni أمر = idő, alkalom (καιρός). Az assyrban אמר mellett נמר is fordul elé hasonló értelemben (= látni). Ezen alakok gyöke mar; מַר = transivit, praetervectus fuit, processit, abiit, praeteriit stb. מַר a héberben = folyni, csepegni (ily értelemben ezen ige nem használtatik az ó sz. könyveiben. מַרְרָה = epe (arabúl مَرَّة); מַר = csep (a מַרְרָה névszóból eredhetett a keserüséget jelző névszó és azon igealak, melynek értelme „keserü lenni“). Az elfolyás, elmulás lévén a מַר eredeti értelme, ezen értelem egyfelől látássá, másfelől szólássá módosúlhatott. A látás ugyanis a tárgyak

¹⁾ Paucis in exemplis iisque incertis et nonnisi sequioris Hebraismi אָמר absolute poni videtur pro דַּבַּר (loquutus est). Így ír Gesenius.

²⁾ Edmundi Castelli lexicon syriacum ex ojus lexico heptaglotto seersim typis describi curavit Joannes David Michaelis.

képeinek megjelenése és elmulása a szem reczehártyáján. A szólás pedig az ajkakon elhaló szavak elmulása. Mózes szépen hasonlítja szavait a harmat folyásához (5-ik k. 32, 2. Károlyi G. fordítása szerint): „Csepegjen mint az eső az én tudományom, folyjon mint a harmat az én beszédem.“

أَمْرٌ = occasio praeceps (az elsiető alkalom). A gondolkozás és szólás összefüggése a héber, chald, számaritán אָמַר igében nem fog meglepni. Hiszen a szó a gondolatnak, a fogalomnak nyilvánulása; a fogalom a belső, még hallhatóvá nem lett szó. A görög nyelvben λόγος: 1) szó, 2) ész, értelem, 3) tartalom, beszéd tárgy.

אֲשִׁבּ = אֲשִׁבּ; asibut = lakók (part. kal., m. plur.). A héber י, arab و, (وَأَب) = loca concessus) helyett, mint látjuk, א betű állhat az assyr szóban. A részesülők n. n. alakja a többes-számban az assyr nyelvben jellemzetes. Fokozottabb abstractio lesz ez által elérhető.

גֶּשֶׁר = deszka. Ide tartoznak az arab جَسْرٌ, chald גֶּשֶׁר, syr gisoro szavak, melyek mind hidat jelentenek. גֶּשֶׁר a héber קָשַׁר (= összekötöni) igével függ össze; קָשַׁר = összekötés. Ezen szó eredetibb értelme az arab كَسَرَ igében maradt meg változatlanul. Az összekötés fogalmának kifejezésénél a tárgyak megtörését jelző szó is ajánlkozott s a héber nyelv épen ezen szót választotta az összekötés kifejezésére. A hid szó kifejezésében valamennyi sémi nyelv megegyezett, erre épen a megtörést (fractura) jelző szót használván.

גָּבַל = állani. Ezen értelem rejlik a גָּבַל szóban is, a mely „zászlót“ teszen; גָּבַל = signum erectum. E szót az eddigi magyarosítók nem sikerült megfejteni.

יָד = láb. Ez felette meglepő értelmű assyr szó; a többi sémi nyelvben יָד mindig „kezet“ tesz. A jad szó eredeti értelme a nyitva tartott kezét¹⁾, a láb talpát jelentette.

A kiegyenítés, egyengetés képi eredeti értelmét. Az arab وَدَّأَ ige (mely a وَدَّأَ szóhoz közel rokonság viszonyában áll) = aequa-

¹⁾ כַּף tulajdonkép = marok, quod incurvatum, cavum est. A יָד és כַּף közt eredetileg fontos különbség létezett.

vit, complanavit. A יֵ eredetileg a lapost jelenté, a mi épen úgy lehet a kéz lapja, mint a láb talpa. Az arab وَدَّأَ ige rokonságához tartozik e két szó: وَانٍ, دَيْيَةٌ; az első = pretium, pecunia aut aliud, quo redimitur, expiaturve caedes; a másik „völgyet“ tesz.

מנר = tudni. Ezen ige az arab نَجَدَ (res manifesta est) igével függ össze. A héberben a Hifil alak van használatban.

מרר = repülni. Ezen ige az arab مَرَّ-val együtt az assyr, héber, arab امرر-val függ össze. Verba volant.

מרר = ire. Ezen ige is az előbbi szócsaládhoz tartozik.

נדר = procerum esse. Az arab نَهَدَ; a héber נדר szóban is ez az alapértelem.

עצם = anyag. A héber עָצַם = csont.

צבא = ember. Ezen névszóval azonos a héber צָבָא = sereg. Ezen szó valószínűleg a héber יָצַב szóval függ össze; ezen nevezet az ember egyenes tartása (statura erecta) végett támadhatott. A צבא, megfelelőleg az אָנַשׁ szónak, embert és embereket (sok embert, sereget) jelentett. A héber nyelv e szónak csupán csak második értelmét őrizte meg.

קר = kéz. Ezen szó etymologiai megfejtése érdekes feladvány.

A talmudban קרמ = nyel (manubrium), markolat (a marok szóból *Handgriff*); קָטַ = valaki beszédjéből szavakat elkapkodni; קָטַ = szolgálni, tulajdonképen kézi munkát cselekedni. Mind ezen szavakban benn van a kéz, kézbevétel, kezelés fogalma.

רגל = pede movere. רָגַל héberül = láb. A רָכַל héber ige szinte ide tartozik (= circumivit; רָכַל = kereskedő).

רהם = misereri. Több assyr szóban a héber ה helyett ה áll.

שלה = bevégezni; sillan = vég. A zsoldároknak oly gyakran előforduló שָׁלָה szó ezen assyr ige értelmében veendő; nyilván e két szó szorosan összefügg. Ninivében a babyloni ח helyett ש betű ejtetik ki. Az ש nek azon két hangzása, melyet a héber megkülönböztet (az írásban a punctum diacriticum holléte által: ש és שׁ), az assyrban ki nem fejlődött, שָׁלָה tehát = szünet (pausa). A שָׁלָה

szó (Gesenius szerint „tot interpretum conjecturis et hallucinationibus vexata“) ezen segítséggel etymologiai tekintetben megvilágosítottatik.

Végre még a תרך szót említem (= hagyni, elhagyni): Ez az ige ezen értelemben az assyron kívül csak az arabban fordul elő:

تَرَكَ = hagyni, elhagyni. A cháldban előforduló תרך = elüzni.

GR. KUUN GÉZA.